

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 399 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish.....	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций.....	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyoro Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	

ASOSIY VOSITALARNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA HISOBGA OLISH TARTIBI

Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich

TDIU "Audit" kafedrası mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida yuritish va moliyaviy hisobotda aks ettirish tartibi, shuningdek, asosiy vositalar tarkibida investitsion mulk, qishloq xo'jaligi va sotish uchun mo'ljallangan uzoq muddatli aktivlarning alohida hisobi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: uzoq muddatli aktivlar, asosiy vositalar, boshlang'ich qiymat, eskirish qiymati, qoldiq qiymati, haqqoniy qiymat, qoplash qiymati, aktivning tugatish qiymati, foydali xizmat muddati, qadrsizlanish, qadrsizlanishdan zarar, investitsion mulk, qishloq xo'jaligi, sotish uchun mo'ljallangan uzoq muddatli aktivlar.

Abstract: This article describes the procedure for maintaining fixed assets based on international standards and reflecting them in financial statements, as well as separate accounting of investment property, agriculture and long-term assets intended for sale as part of fixed assets.

Key words: Long-term assets, basic tools, initial value, depreciation value, residual value, fair value, cover value, liquidation value of the asset, useful life, depreciation, impairment loss, investment property, agriculture, non-current assets held for sale.

Аннотация: В данной статье описан порядок ведения основных средств по международным стандартам и отражения их в финансовой отчетности, а также раздельного учета инвестиционной недвижимости, сельскохозяйственной и долгосрочных активов, предназначенных для реализации в составе основных средств.

Ключевые слова: Долгосрочные активы, основные инструменты, начальное значение, амортизационная стоимость, остаточная стоимость, справедливая стоимость, стоимость покрытия, ликвидационная стоимость актива, срок полезного использования, амортизация, убыток от обесценения, инвестиционная недвижимость, сельское хозяйство, внеоборотные активы, предназначенные для продажи.

KIRISH

Hozirgi kun talabidan kelib, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (keyingi o'rinlarda – MHXS) asosida hisobotlarni shakllantirish dolzarbligicha qolmoqda. Chunki buxgalteriya hisobining milliy standartlarini MHXSga moslashtirish orqali xorijiy investorlarni zarur axborot muhiti bilan ta'minlash, ma'lumotlarni solishtirish va xalqaro moliya bozorlariga chiqish imkoniyatlarini oshiradi[1].

Shu maqsadda asosiy vositalar xo'jalik yurutuvchi subyektlarda ularning faoliyat olib borishda muhim o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standartlari "Asosiy vositalar" nomli 5-sonli BHMSda "Asosiy vositalar – korxona tomonidan uzoq muddat davomida xo'jalik faoliyatini yuritishda mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish jarayonida yoxud ma'muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish maqsadida foydalanish uchun tutib turiladigan moddiy aktivlar", [7] deb ta'rif berilgan.

Shuningdek, 16-son "Asosiy vositalar" nomli buxgalteriya hisobining xalqaro standartida esa asosiy vositalarga quyidagicha ta'rif berilgan: "Asosiy vositalar – bu quyidagi mezonlarga javob beradigan moddiy aktivlardir:

a) mahsulotlarni ishlab chiqarish, yetkazib berish, xizmatlar ko'rsatish, boshqa tomonlarga ijaraga berish, ma'muriy maqsadlarda foydalanish uchun saqlanadigan;

b) bir davrdan ortiq muddat davomida foydalanishi kutiladigan[4].

Iqtisodchi olimlar I.Ismanov va A.Shakarovlar asosiy vositalarga quyidagicha ta'rif berib o'tishgan[8,9]: "Asosiy vositalar – uzoq vaqt davomida ishlab chiqarish jarayonida faoliyat ko'rsatadigan, butun davr mobaynida o'z tabiiy va moddiy shaklini saqlab qoladigan va amortizatsiya to'lovlari shaklida eskiradigan mahsulotlarga o'z qiymatini qismlarga bo'lib o'tkazadigan ishlab chiqarish moddiy va moddiy qiymatliklar majmuidir".

Bizning fikrimizcha, yuqoridagi ta'rifda asosiy vositalarga to'liqroq yondashilgan.

Korxona va tashkilotlar MHXS asosida asosiy vositalar hisobini tashkil etish va ularni yuritish uchun 16-son "Asosiy vositalar" nomli BHXS[4] talablaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. Ushbu standartning maqsadi korxona va tashkilotlarga tegishli asosiy vositalarga qilingan kapital qo'yilmalar va bunday kapital qo'yilmalardagi o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlarni va asosiy vositalarni hisobga olish tartibini belgilashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida samaradorlik ko'rsatkichlarining nazariy va huquqiy asoslari o'rganildi, mavzuga bog'liq ko'plab nazariy manbalar, empirik tadqiqotlarga tayangan holda mantiqiy fikrlash, ilmiy mushohada, tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Asosiy vositalar hisobining asosiy o'rganish manbalari bu aktivlarni tan olish, ularning balans qiymati hamda ular bilan bog'liq holda tan olinadigan eskirish va qadrsizlanishdan zararlarni aniqlash hisoblanadi.

Sotish uchun mo'ljallangan deb tasniflangan uzoq muddatli aktivlar

5-son MHXSga muvofiq sotish uchun mo'ljallangan deb topilgandan so'ng uzoq muddatli aktivlar satridan joriy aktivlar tarkibiga kiritiladi va joriy aktiv sifatida tasniflangan sanadan eskirish hisoblash to'xtatiladi. Qishloq xo'jaligi faoliyatiga tegishli biologik aktivlar

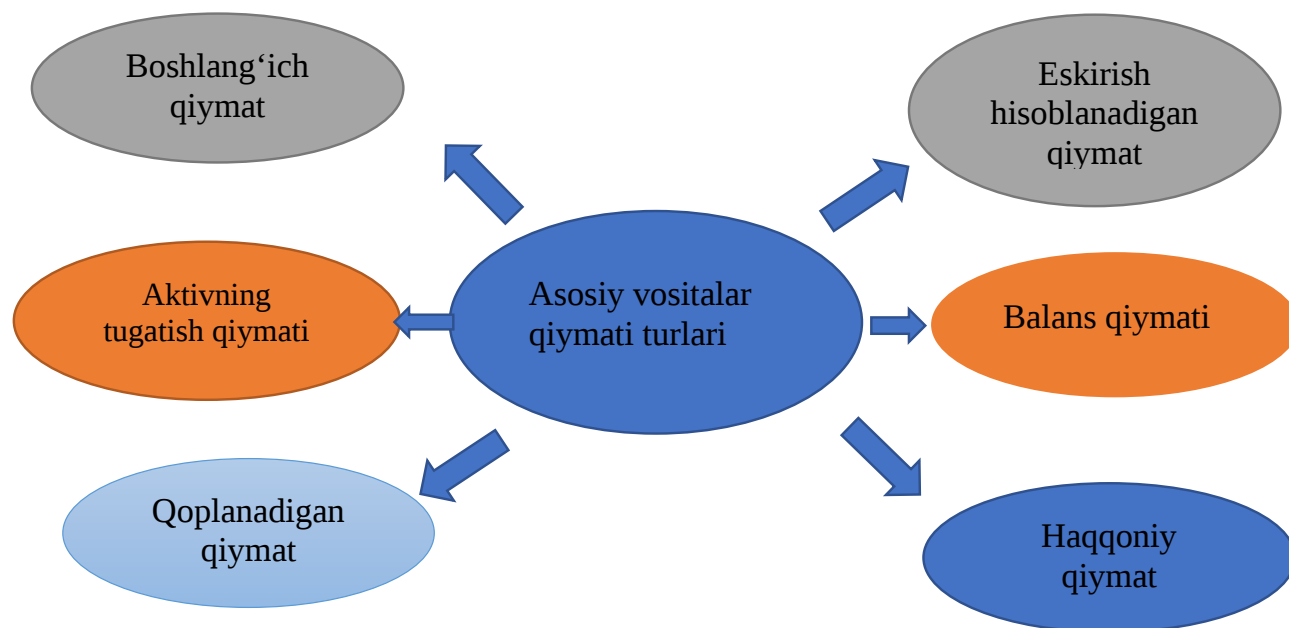
41-son MHXS[13]ga muvofiq moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda biologik aktivlar sifatida aks ettiriladi. Aktivlarni tan olish, haqqoniy qiymatini baholash va keyingi baholashlar ushbu standart talablaridan kelib chiqib belgilanadi.

Asosiy vositalar hisobining mamlakatimizda amalda bo'lgan BHMS bilan MXXS bo'yicha quyidagicha solishtirish mumkin:

1-jadval. Asosiy vositalarning MHXS va BHMS o'rtasidagi farqli jihatlari.

Operatsiyalar mazmuni	MHXS talablari	BHMS asosida
Asosiy vositalarni uzoq muddatli to'lov bilan xarid qilish	MHXS talablari bo'yicha asosiy vositalar hisobotlarda diskontlangan qiymat bo'yicha tan olinadi	Tan olishda boshlang'ich qiymat xarid qilish qiymati asosida
Demontaj qilish va tuzatish xarajatlari	Xarajat summasi diskontlanadi va asosiy vosita boshlang'ich qiymatiga qo'shiladi	Xarajatlar foyda va zararlarda tan olinadi
Sotish uchun deb tasniflansa	Reklasifikatsiya yani uzoq muddatli aktivdan joriy aktiv tarkibiga	Uzoq muddatli tarkibidan hisobdan chiqariladi
Biologik aktivlar	Hisobotda alohida satr bilan ko'rsatiladi	Asosiy vositalar tarkibida
Qoldiq qiymati va foydali xizmat muddatini qayta ko'rib chiqish	Yilda kamida bir marta ko'rib chiqish kerak	Bunday tartib belgilanmagan
Qadirsizlanishga tekshirish	Yilda bir marta o'tkazish zarur	Belgilanmagan

Yuqoridagi jadvalga asosan asosiy vositalar xalqaro standartlar asosida tan olinishida tannarx usuli, ya'ni boshlang'ich qiymat hamda qayta baholash usuli orqali hisobga olinishiga to'g'ri keladi, xorijiy investorlar uchun hisob siyosatiga ko'pincha qayta baholash modelidan foydalanilishi maqsadga muvofiq, bu esa bozor qiymatining holatini aniqlash imkonini beradi.

1-rasm. Asosiy vositalarni tan olish qiymatlari.

1-rasmdan ko'rishimiz mumkinki, asosiy vositalar 16-son «Asosiy vositalar» buxgalteriya hisobining xalqaro standartiga asosan boshlang'ich qiymat asosida kiritiladi, uni foydalanishga qabul qilingan zahoti eskirish hisoblash amalga oshiriladi, ma'lum muddat ishlatilishi orqali asosiy vositalarning xizmat muddatini baholash, uning o'rnini bosadigan aktivlar bilan almashtirish hamda tugatish qiymati orqali hisobdan chiqariladi.

16-son «Asosiy vositalar» BHXS[4]ga asosan asosiy vositalar tarkibi:

- yer;
- bino va inshootlar;
- investitsion mulk;
- sotish uchun mo'ljallangan uzoq muddatli aktivlar;
- mashina va uskunalar;
- mebel va ofis jihozlari;
- transport vositalari;
- tugallanmagan qurilish;
- biologik aktivlar.

Bevosita sarflar – aktivni undan rahbariyati tomonidan ko'zlangan holda foydalanish uchun zarur bo'lgan joy va holatga keltirish bilan bog'liq sarflardir. Bunday sarflarga quyidagilar kiradi:

- asosiy vosita obyektini bevosita qurish yoki xarid qilish natijasida yuzaga keladigan xodimlarning daromadlari bo'yicha sarflar;
- yer maydonlarini tayyorlash sarflari;
- o'rnatish va montaj bo'yicha sarflar;
- aktivni tegishli joyga va holatga keltirish paytida ishlab chiqarilgan mahsulotni (uskunalarni sinovdan o'tkazishda ishlab chiqarilgan namunalar kabi) sotishdan olingan sof tushum summasi chegirilgan aktivning to'g'ri ishlashini sinovdan o'tkazish sarflari;
- professional xizmatlar uchun haqlar.

Yuqoridagi xarajatlardan boshqa xarajatlarda davr xarajatlari yoki mahsulot tannarxiga kiritiladigan xarajatlarda tarkibiga kiritiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda asosiy vositalarni moliyaviy hisobotda aks ettirish 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval. Asosiy vositalar guruhlarini bo'yicha moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aks ettirilishi tartibi.

Ko'rsatkichlar	Mashina va uskunalar	Kompyuter va uskunalar	Mebel va ofis jihozlari	Jami
Boshlang'ich qiymat				
2022-yil 1-yanvar holatiga	-	-	-	-
Harid qilingan AVlar	128793	18624	13943	161360
2022-yil 31-dekabr holatiga	128793	18624	13943	161360
Harid qilingan AVlar	-	47799	11594	59393
2023-yil 31-dekabr holatiga	128793	66423	25537	220753
Jamg'arilgan eskirish				
2022-yil 1-yanvar holatiga	-	-	-	-
Yillik eskirish summasi	16373	4592	2521	23486
2022-yil 31-dekabr holatiga	16373	4592	2521	23486
Yillik eskirish summasi	25759	21399	5018	52176
2023-yil 31-dekabr holatiga	42131	25991	7540	75662
Balans qiymati				
2022-yil 31-dekabr holatiga	112420	14032	11422	137874
2023-yil 31-dekabr holatiga	86662	40432	17997	145091

2-jadvaldan ko'rishimiz mumkinki, xorijiy investorlar asosiy vositalar harakatini guruhlar bo'yicha ajratilgan holda o'qish imkoniyatiga ega bo'ladi va moliyaviy hisobotning tushunarililigi oshirishga imkon beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Asosiy vositalar – bu quyidagi mezonlarga javob beradigan moddiy aktivlardir:

- mahsulotlarni ishlab chiqarish,
- yetkazib berish,
- xizmatlar ko'rsatish,
- boshqa tomonlarga ijaraga berish,
- ma'muriy maqsadlarda foydalanish uchun saqlanadigan,
- bir davrdan ortiq muddat davomida foydalanishi kutiladigan.

Asosiy vositalar tan olinishi jihatidan tannarx modeli va qayta baholash modeli orqali hisobga olinadi, ushbu usullardan qaysi biri hisob siyosatida ko'rsatilgan bo'lsa, o'sha model orqali hisobga olish maqsadga muvofiq:

Asosiy vositalar tarkibi yer, bino va inshootlar, mashina va uskunalar, mebel va ofis jihozlari, transport vositalari tugallanmagan qurilish sifatida turkumlanishi lozim.

Asosiy vositalar xalqaro standartlar asosida kirim qilinishi, amortizatsiya hisoblanishi, qayta baholanishi, hisobdan chiqarilishi orqali hisobga olinishi lozim.

Asosiy vositalar xalqaro standartlar bo'yicha 16-BHXS "Asosiy vositalar", 40-BHXS "Investitsion mulk", 41-BHXS "Qishloq xo'jaligi",

5-MHXS "Sotish uchun mo'ljallangan uzoq muddatli aktivlar", 13-MHXS "Haqqoniy qiymatni baholash" nomli standartlar asosida hisobga olishini maqsadga muvofiq.

Asosiy vositalar moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotning uzoq muddatli aktivlar bo'limidagi eng yirik moddalardan biri bo'lib, uning tarkibi ilovalar qismida "Hisob siyosatiga izoh va boshqa ma'lumotlarni tushuntirish" bo'limida ochib berilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Исманов И.Н. Узоқ муддатли активлар бухгалтерия ҳисобининг методологик асослари. Монография. – Т.: Фан, 2006. – 172 б.
2. Шакаров А. Асосий воситалар ҳисоби ва назоратини ташкил қилиш (мулкчиликнинг турли хил шаклларида). Тошкент молия ин-ти. иқтисодиёт фанлари номзодлик диссертациясига Автореферат: 08.00.00. 2000 йил.
3. Г.М. Рахимова / Асосий воситалар ҳисоби ва аудитини халқаро стандартлар асосида такомиллаштириш / Монография. –Т.: "ТИҚХММИ" МТУ, 2023. – 137 бет.

4. С. Ташназаров Молиявий бухгалтерия ҳисоби 1 [Матн]: дарслик / Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти – Самарқанд.: “STEP-SEL” МЧЖ нашриёти, 2023 – 580 бет.
5. Эргашева Ш.Т. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари. Дарслик. –Т.: ТДИУ, 2021 й. – 310 бет.
6. Д.Э. Норбеков, А.Н. Тўраев, Ш.Ш. Рахмонов. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари. Ўқув қўлланма. Т.: Иқтисод-молия, 2019. –332 б.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24-февралдаги « Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-4611-сон қарори. <https://lex.uz>
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 24 августдаги «Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ва унга тушунтиришлар матнини тан олиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 507-сон Қарори. <https://lex.uz>
9. Ўзбекистон Республикаси молия вазирининг 2022 йил 10 ноябрдаги «Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қўллаш учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ва унга тушунтиришлар матнини тан олиш тўғрисида» 61-сон буйруғи (Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2022 йил 9 декабрда рўйхатдан ўтказилди, рўйхат рақами - 3400). <https://lex.uz>
10. 16-сон «Асосий воситалар» бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандарти. lex.uz
11. 13-сон «Ҳаққоний қийматни баҳолаш» молиявий ҳисоботнинг халқаро стандарти. lex.uz
12. 5-сон «Сотиш учун мўлжалланган узоқ муддатли активлар ва тугатилган фаолият» молиявий ҳисоботнинг халқаро стандарти. lex.uz
13. 5-сон БҲМС “Асосий воситалар” (АВ томонидан 20.01.2004 й. 1299-сон билан рўйхатга олинган молия вазирининг 09.10.2003 й. 114-сон буйруғи билан тасдиқланган). norma.uz

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

